

RMK REBÄSE MAASTIKURAJA VAATEPUNKTID

1 REBÄSE MAASTIKURADA (RMK Rebäsemõisa parkla)

Sõna „maastik“ tähendab enamusele inimestele ennekõike kaunist vaadet. Teaduskeelde on see mõiste tulnud kirjanikelt ja kunstnikelt. Kuid nüüd tegelevad sellega väga erinevate teadusalade esindajad ja igaüks neist on leidnud oma suhte maastikuga. Kõigepealt on maastik muidugi loodus: pinnavormid, vetevõrk, muld ja taimestik. Kohaliku jaoks on maastik aga midagi enamat. Seal on kohad, mis on tugevasti mällu jäänud – vanaisa võsast puhastatud heinamaa, kiigeplats, kool ja kirik ja surnuaed – kohad, kus hing puhkab. Maastik on kodu. Kodune on see piirkond, mille kohta teatakse lugusid. Ja kes neid lugusid ei tea, sellele see maastik ei avane.

Selleks, et Karula maastik end sinule avaks ja sa saaksid mõtiskleda inimese ja looduse koos-eksisteerimise üle, on sul võimalus minna Rebäse maastikurajale. Rada on 6,5 kilomeetrit pikk ja selle läbimiseks kulub umbes 2,5 tundi. Rebäse matkarajal saad sa teha tutvust Karula maastiku-pildiga, mida on kujundanud nii jää, vesi kui ka inimene, kobras ja vanajumal ise.

Teadma peaksid kindlasti ka seda, et rada läbib karjaaedasid. Loomad pole kurjad, aga võivad teinekord olla uudishimulikud. Maaomanikud on lubanud meil nautida Rebäse matkaraja kaunist maastiku – käitume siis hea külalisena kohalike inimeste, kariloomade ja looduse suhtes. Ärme jätame endast maha prügi.

Järgmine infotahvel asub Tornimäe tipus.

MÕTLEMISEKS: Milline on sinu kodune maastik?

2 ~12000 AASTAT TAGASI KUJUNDAS JÄÄ KARULA MAASTIKKU

Ligikaudu nii vanaks võib hinnata Karula mägesid. Sel ajal hakkas Eestimaad katnud mandrijää sulama. Kaks jääkeelt, mis liikusid Võrtsjärve ja Hargla orundit pidi said Karulas kokku. Moodustus surnud ehk liikumatu jääga ala. Kliima soojenes ning jää sulas täiesti ära. Jää sees olnud materjalist vormus Karula kõrgustik – Kaika ümmargused kuplid, Mähkli lamedad künkad, Tornimäe ümbruse suured künkad, sõrmjalt väljaveninud oosmõhnastikud Ähijärvest lõuna ja kirde pool, suured jääpanga sulamisnõod Koobassaares ja Ähijärvel. Erisuguste liustikutekkeliste pinnavormide tüübid paiknevad siin suhteliselt väiksel territooriumil, andes võimaluse asjahuvilistel neid tundma õppida ja tavalisel puhkajal mitmekesist maastikku nautida.

Jää sulades tuli siia elama inimene. Kindlasti oleks maastik saanud hakkama ka inimeseta, siis oleks meil tegemist **loodusmaastikuga**. Samas, kohtades, kus me elame, tuleb meil vaadelda maastikku koos inimesega ja ka inimest koos maastikuga ehk siis tegu on **kultuurmaastikuga**. Ühtepidi maastik määrab ette selle mänguruumi, kuidas inimene saab toimetada, arvestades looduslikke eeldusi. Mõnikord aga on inimene tundnud end ka kõige valitsejana ja saatnud korda loodusvaenulikke tegusid.

Lisaks materiaalsele eksisteerib veel mittemateriaalne maastik – see, mis on säilinud tekstides, muistendites, maalides. Ka see on osa maastikust ja on inimkultuuri üks osa.

MÕTLEMISEKS: Milliseid lugusid tead sina oma kodukoha maastikust?

3 INIMESE KUJUNDATUD MAASTIK

Kui inimene tuli Karula küngastele elama, asus ta oma tegevusega kujundama maastikku – niidud ja põllud kuplite jalamil on tema kätetöö. Selleks tuli võtta aga maad metsalt – põletada alet.

Alepõletamine oli Eestis valdavaks maaharimisviisiks kuni 17. sajandini, Lõuna-Eesti võsamaadel jätkus alepõletamine veel 20. sajandini. Ka osa Karula asustusest on tekkinud 1870-ndatel aastatel seoses uute põldude raadamisega. Okaspuud raiuti talvel, lehtpuud kevadel, lasti sügise või järgmise kevadeni kuivada ning põletati. Rukis, oder, naerid vms. külvati kohe tuha sisse, seejärel künti ja äestati. Alepõldu kasutati 3 – 4 aastat, siis jäeti kurnatud maa 10-20 aastaks heina- ja karjamaana seisma kuni tuli uus võsa ja mets kasvas. Paremaid maid hakati väetama sõnnikuga ja kasutama põlliselt.

Paljud praegused niidud on tekkinud kunagistest põldudest, enamik omaaegseid niite on aga praeguseks hoopis metsastunud.

Poollooduslikke niidukooslusi on rohumaade hulgas vähe, sest varasemal ajal kasvatati rohkem põldheina. Looduskaitse seisukohalt on aga väärtuslikud just poollooduslikud niidud, sest seal kasvab palju eri liiki taimi.

Tulles mööda rada märkasid sa kindlasti, et sellel Tornimäe nõlval ei ole tegu liigirikka poolloodusliku niiduga. Üks peamisi taimi oli seal lillade õitega lupiin ehk hundiuba. Lupiin on eelmisel sajandil inimese poolt Eestisse toodud ja põldudele loomasöödana külvatud.

Aegade jooksul on Karula maastikupilt korduvalt muutunud, kuid umbes viimase 200 aasta jooksul on siin välja kujunenud külad põllusiilude, metsatukkade, soolaikude, heinamaade ja taludega.

Edasi liigud sa läbi salumetsa Tornimäelt alla. Vaata ja mõtle teel, et milline see salumets sulle paistab ning millised puud ja põõsad seal kasvavad?

4 LOODUS KUJUNDAB MAASTIKKU

Tornimäe nõlvale jäävad salumetsad, nende hiilgeaeg oli 6500 – 3000 aastat tagasi soojal atlantilisel kliimaperioodil. Salumetsad kasvavad toitaneterikastel muldadel ja seetõttu on aastasadade kestel inimtegevus neile pidevalt mõju avaldanud. Salumetsade viljakapinnavaliste puistute asemel rajas inimene põldu, heina- ja karjamaid. Sellepärast ongi enamusest neist säilinud vaid järsunõlvalistel küngastel.

Mööda rada tulles võisid sa näha, et peamiseks liikideks selles salumetsas olid arukask, kuusk ja haab. Põõsarsindes kasvasid harilik pihlakas, harilik kusalpuu ja sarapuu ning rohurindes jänese kapsas ja naat. Siinsamas võid näha kasvamas kevaditi valgete õitega ja hiljem mustade mürgiste marjadega salu-siumarja. **Tormimurrust tekkinud häiludes toimub salumetsa uuenemine ehk siis okaspuude asendumine laialeheliste liikidega.**

„Väriseb kui haavaleht“ on meil tavaline kõnekäänd. Seda värisemist nagu ka haava sageli kõlbmatuks pehkiivat südant, mida põhjustab haavataeliku hävitustöö, on rahvasuus seletatud mingi selle puuga seotud veresüüga. Hoolimata sellest oli haab inimesele tubliks abiliseks tema igapäevase toidu hankimisel – küll paadina kalavetel, küll suusana jahiretkel, küll talupoja põhitööl külvinõuna ja tuulamissarjana.

Valgete õite ja pehkekarvaliste lehtedega põõsas on kusalpuu. Marjad on tal tumepunased ja kahekaupa kokku kasvanud. Tema tugevat ja libedat puitu kasutati rehapulkade ja kangaspuude piide valmistamiseks.

Üle Hahknurme minnes pane tähele, kus muutub niit liigirikkamaks.

5 INIMENE JA LOODUS KUJUNDAVAD LIIGIRIKKUST

Reljeef annab Karulale oma näo – kasvutingimused erinevad mäe tipul ja jalamil, põhja- ja lõunaküljel. See põhjustab suure mosaiiksuse.

Seljataha jäi jupike liigirikast niitu, ees on kinnikasvav soine niit oma liikidega. Soisemate kohtade lilled võivad kergesti tähelepanuta jääda, kuna neile lähenemiseks tarvilikke jalavarje pole pahatihti võtta. Siiski, vahel õnnestub ka peaaegu kuiva jalaga jõuda lepiklillede ja sookannikesteni. Lepikliil jääb oma kummalise välimusega kergesti meelde.

Hobune oli vaarisa abiline, tema aitas vähegi kõlbulikud tükid viljaväljaks muuta. Siis tulid masinad ja traktor. Põllu serv muutus sirgeks, sest soppidesse traktor ei peendunud. Jäeti maha lonsikud ja sootagused, sest sinna ei saanud masinaga ligi. Mulda tallati kõvemini ja hariti sügavamalt. Lõpuks, rohumaid läks nüüd vähem tarvis – traktor ei küsinud vanaisalt ei talveks ega suveks heina.

Hooldatud niidud on aga pelgupaigaks paljudele elusolenditele. Teiste seas elab sinn rukkirääk, kelle suveööde ühetooniline rääksutamine on enamikule kindlasti juba tuttav. Öine aktiivsus ja peiduline eluviis on andnud vanarahvale alust kujutada seda lindu nii kõhurääkijana kui ka jalgsi rändurina. Arvati, et see on just see tubli lind, kes oma pika tee soojale maale jalgsi käib. Tegelikult rukkirääk siiski lendab talvituma. Rukkirääk on suures osas Euroopast väga haruldaseks jäänud.

Järgmisena jõuad meie metsade kõige geniaalsema inseneri maavaldustesse. Kes see võiks olla?

6 KOBRAS KUJUNDAB MAASTIKKU

Looduslikest tingimustest on viimase aastakümne jooksul Karula maastike ilmele suurimat mõju avaldanud kobraste arvukuse suurenemine. Kobras on Eesti aladel elanud kauem kui inimene ja olnud siin läbi aegade hinnatud jahiloom. Maitsev liha, ilus saba ja hinnaline nõre talle 19. sajandi lõpus saatuslikuks saidki – viimane kui üks loom sai Eestimaalt kütitud. 20. sajandi keskpaigas hakati mõtlema kopra sissetoomisele naaberaladelt ja nüüdseks on see üle ootuste hästi õnnestunud. Enam ei ähvarda teda ka kütmine, sest tänapäeva jahimehe jaoks pole kobras kuigi ihaldusväärne saak. Kunagi nii pelglik loom on olude sunnil kolinud lausa inimese külje alla.

Ühea pesakuhilas elab terve pesakond – ema ja isa koos kahe aasta poegadega. Oskus tammisid ehitada ja vooluveekogusid üles paisutada teeb koprast huvitava ja omapärase olendi. Seda, mida suudab kobras, ei suuda ükski teine loom ja kahe palja käega ka mitte inimene.

Muidugi teeb elukas metsaomanikule üksjagu peavalu, sest suured koprakogukonnad vajavad palju süüa, tublist talvevarusid ja puudealuseid veekogusid ohutuks liikumiseks. Samas teeb ta oma tegevusega palju head teistele liikidele – konnadele, lindudele, kaladele, imetajatele..

Loodusrahvastel oli uskumus, et kobrastes elavad lahkunud inimeste hinged. Võib-olla ongi nii. Miks muidu on nad nii osavad!

Teel võid jälgida seda, kuidas loodus inimestelt

7 TEED LIIGESTAVAD MAASTIKKU

Seisad mäe otsas ja sinu eest mäe alt läks kunagi tee. See, mis praegu on rada, oli kunagi midagi enam – taludevaheline tee – Madsa ja Lüllemäe vaheline tee. Teed kulgesid sel ajal taluõuelt taluõuele, mitte õuest mööda nagu nüüd. Seda teed kasutasid Lüllemäele jõudmiseks isegi 15 km eemal elanud Koemetsa inimesed.

Teedelgi on oma ajalugu ja saatus. Mõned väikesed, nüüdseks pooleldi kinni kasvanud metsarajad võisid kunagi olla tõelised teed, mida mööda sõideti veskile, mõisa või kirikusse. Mõned rajad pole kunagi olnud suured, on aga väga vanad – sadu ja sadu aastaid; nad on tekkinud koos esimeste taludega.

Aga enne inimesi olid loomad ja loomade rajad, mida mööda oli hõlpsam käia kui trügida läbi padriku. Loomarada sai tükati inimrajaks, loomaraja ajalugu aga kaob hämarusse – tuhandete aastate taha. Isegi sipelgate rajad võivad püsida aastakümneid, isegi üle saja aasta samas paigas.

Hobuseaja teed ja rajad olid tagasihoidlikud, taluvanker ei vajanud ei vajanud laia kruusateed siia metsavahele. Nüüd, traktorite ja autode ajal, on teed hoopis silmatorkavamad.

Metsateede ääres armastab kasvada kollaste õitega maarjalepp. Seda roosiõieliste sugukonda kuuluvat taime kasvab Eestis kahte liiki – harilik maarjalepp ja looduskaitsealune karvane maarjalepp. Mõlemas võis ka siin kasvamas näha.

Ronime Värtemäele. Rada saab kokku teise matkarajaga. Jälgi viitasid. ...oleks nagu koera haukumine, aga ei ole ka... Ja kui sa veel ei tea, et niimoodi karjub ehmunud või erutatud sokk, siis võib tunduda nendes häälte kaja pisut jubedanagi...

8 MAASTIKUD MUUTUVAD

Üks rada pööras paremale. Sinnapoole, kus veidi maad eemal on vanade suurte puude vahel keldriase, majavare ja paar poolkuivanud kreegipuud – kõik, mis on jäänud talust, Rebase talust. Pererahvas küiditati, majad lõhuti ja siia soode vahele ei tahtnud enam inimene tulla.

1940. aasta sai murdepunktiks mitte ainult inimeste, vaid ka looduse jaoks – tasapisi kasvasid põllud võssa ja mets hakkas maad tagasi võtma.

Sööti jäänud maal võtab esimesena võimust hall lepp. Lepale on omane punakas mähk, mida lapsed varemalt armastasid kevadeti maiustada, nii et suu ja nägu oli lepapunane. Ka lepatriinu on oma nime saanud lepa värvi kuue järgi. Lepale on tema punetava „vere“ tõttu teatud maagilist mõju omistatud. Põliseid sangleppi on Eestis sageli pühadeks puudeks peetud.

Inimene enam Rebasel ei toimetab, aga hea õnne korral võid taevalaotusel näha tiirlemas väike-konnakotkast. Ta kuulub meie kõige rangemini kaitstavate liikide hulka. Välimuselt on nad sarnased hiireviuga ja kaugelt vaadeldes võid vahet teha selle järgi, et kui konnakotkas hoiab purilennul tiiva otsi valdavalt allapoole, siis hiireviul on need reeglina ülespoole. Konnakotkad jahivad oma saaki rohumaadel, kus inimene toimetab.

Otse ees, teisel pool „koprалompi“ näed Liinamäge, sinna me oma sammud seamegi.

*Ma tundsin leppa. Lepp oli lihtne puu,
Hall karjamaa asukas, koore all ruske veri.
Marjakorvile põhja lepaleht.
Haigele varbale lepaleht –
Häda ja rohi, mõlemad eht. (E.Niit)*

Pöörame vasakule, et siis heita veel pilk Veriojja. Seal vohab Kanada vesikat, mis on samuti eelmise sajandi algul meie loodusesse inimese poolt toodud. Rajast vasakule jäävad kaks mäe – Haudemägi ja Kunnmägi.

9 MAASTIKUD VARJAVAD AJALUGU

Seisad Liinamäe lõunanõlval. **Poolteisttuhat aastat tagasi viikingiajal asus siin mäel linnus.** Tundub imelik, et keegi on kunagi sellise väikese metsase mäe otsas elanud.

Viikingiajale ongi iseloomulik linnuste rajamine. See oli ka aeg, mil viikingiteks kutsutud Skandinaavia päritolu kaupmehed ja sõdurid hakkasid üle Läänemere itta purjetama. Eestimaale nad oma sõdimistega suuresti ei jõudnud, küll aga korraldas Vene riik maksude kogumiseks siia oma rüüsteretki. Viikingiaja linnused olid nelinurksed puitehitised ja kus elati enamasti püsivalt.

Inimesed on elanud Karula mail aga juba muinasajast saati (9000 – 5000 eKr). Kui kiviaja inimesed hankisid elatist küttimisest, kalastusest ja korilusest, siis rauaaja talupojad harisid maad ja tegelesid karjakasvatusega. Juba tollel ajal mõjutas inimene maastikku – ehitas hooneid ja rajas liikumisteid. Poolavatud maastike kujunemisele ja püsimisele aitasid kaasa nii rohusööjad loomad kui ka inimene, tekitades tahtlikke põlenguid – alepõlde.

Praegu on kogu Liinamägi väga liigirohke metsaga kaetud. Põõsärindes võid näha paakspuud, rohurindes peale metsmaasika lillakat, härgheina ja kellukaid.

Liigeldes mööda rada edasi, proovi ära tunda murakasarnaste lehtedega lillakas ning kollaste õite ja sinilillade kandlehtedega harilik härghein.

10 MAASTIK – OSA MEIST ENDIST

Roosipuhmad ja suured puud annavad tunnistust sellest, et oleme jõudnud järgmise vana talukoha – Taitse – juurde. Taluõuele viiva tee äärde on istutatud omapärane mänd. Hiigelpikad okkad on kolmekaup kimbus – tegu on kollase männiga. Liik on Eestisse toodud Põhja-Ameerikast ja ta ei talu hästi siinset kliimat.

Taitse on ümbruskonna vanim talukoht, asutatud 1580. aastal. Möödunud sajandi 30-ndatel aastatel jagati suurtalu mitmeks pisemaks taluks. Ka Taitse talu pole pääsenud paljude Karula talude saatusest - lagunemisest.

Maastikus kajastuvad eelmiste põlvkondade nägu ja tegu. Iga järgnev põlvkond kraabib maha varasemate loomingut ja kirjutab selle asemele uusi ridu. Vaarisade poolt oli oluline muuta mets ja soo põllumaaks. Selles oli leib, selles oli õnnistus. Tänapäeva inimene tahab maastikust muud kui eelmised põlved. Lisaks maastiku majanduslikule väärtusele räägitakse mittemateriaalsetest ehk siis

looduselamust, esteetilist naudingut, ajaloolist kogemust ning teaduslikku informatsiooni kandvatest väärtustest. **Kui maastik on meile mingil moel tähenduslik, omab ta väärtust.**

Mõistata!

Kopake kummali, taeva tähti täis?

(Maja inimestega)

11 JÄRV ON MAASTIKU PÄRL

Karula kõrgustikul on umbes 60 järve, 40 neist jäävad rahvusparki territooriumile. Suurimaks järvedest on Ähijärv, väiksemat on raske nimetada – kustpeale kannab veesilm järve nime, millal on õigem teda lombiks või laukaks pidada? Mitmest järvest on aeg ja inimesed nõnda üle käinud, et alles on ainult nimi.

Oleme jõudnud väikese, kuid õige sügava Raudjärve kaldale. Varem oli ta kraavi abil ühendatud Kõstrijärvega (*on praegu ka.Vahepeal, tõsi küll, oli kraav ülekäigukohalt kinni – T.K.*) ning kraavis oli vett nii palju, et haug võis kevadel jääminemise ajal seal edukalt kudedada. Praegu on Raudjärv väga rammus ehk hüpertroofne järv. Põhjuseks võib olla omaaegne põldude väetamine. Veesiseseid taimi järves peaaegu ei ole, ujulehtedega taimedest kasvab siin päris lopsakalt kollane vesikupp. Järve kallas on õõtsikuline. **Raudjärv kuulub Koiva jõe vesikonda.** Karula kõrgustik on kahe vesikonna – Koiva ja Emajõe veelahkme ala. Nii võib juhtuda, et mõne mäeharja ühest hangest sulanud veed jõuavad lõpuks merre üksteisest sadade kilomeetrite kaugusel – **osa Karula vetest jõuab Koiva jõe kaudu Liivi lahte, osa Emajõe kaudu Soome lahte.**

Vanarahvas rääkis, et kunagi olnud Raudjärve kohal suur ja uhke loss.

Lossiomanikud olid rikkad ja võimsad, kuid õelad ja halastamatud oma talupoegade vastu. Ühel ööl aga saabus kättemaks – pikne lõi lossi torni ja loss vajus mürinal maa sügavusse. Selle kohal aga avanes Raudjärv, mille vesi on raudkülm külmade südamate tõttu.

Kas tunned ära kortslehe?

12 KAUNID MAASTIKUVAATED

Oled jõudnud Ararati mäele, 103 meetri kõrgusele merepinnast. Raske ette kujutada. Kõstrejärvest oled vahest 40-50 meetrit kõrgemal (*~28m – järv ~75m üle merepinna – T.K.*). Jalge all on õhuke kiht mulda, paks kiht kruusa ning selle all aluspõhjaks kutsutav Devoni punase liivakivi kiht.

Pikka aega on Karula kuplid olnud kasutusel valdavalt heina- ja karjamaana. Üksnes järsemad nõlvad ja väheviljakad kupli laed on metsa all. Sellistelt aladelt pärinevadki Karulale iseloomulikud ülesvõtted kaunite maastikuvaadetega, kus ridamisi paiknevad kuplid on metsaste mütsidega – nii ka läänes paikneval Varese mäel.

Läänes on näha veel Aarani talu. Idas on Kõstrejärv. Lõunavaade ulatub kaugusest sinetavate Koobassaare metsadeni. Samasse suunda jääb ka Taitse talu, millest mööda sai tulnud,

Mäetipus kasvab metsporgand. On selline aedporgandi moodi lõhnaga taim. Kes on porgandiseemneid kasvatanud, see tunneb ka metsporgandi sarikõisikute järgi kohe ära. Muld on liivane ja kuiv, peale porgandite sobilik ka kassikäpale ja punele. Kassikäpp on omapärase välimusega ja huvitavate eluviisidega taim. Kassikäpp on kahekojaline. Selliseid ei ole meie looduses just kuigi palju. Kahekojaline on selline taimeliik, kellel on emasõied ühel, isasõied aga teisel taimel. Kes mai või juunikuus õitsvat kassikäpa muru näinud, see teab, et osa kassikäppasid on valgete õisikutega, osa aga roosad või koguni päris tumepunased. Viimased ongi emasõied.

Pole olemas teist nii oivalist tunnet, kui suigatada rohul, üle avara maastiku puhuv kerge tuul põski paitamas.

13 INIMESE „SUURED TEOD“

Seisad Kõstrejärve kaldal Rataspera mäel. Rahva seas räägitakse, et Kõstrejärvel on kunagi olnud laevasadam, seal, kus praegu on spordibaas (*? – oli endine spordibaas – T.K.*).

Sangaste krahv Berg olla tahtnud teha laevateed Koiva jõest Sangasteni välja. Arvatakse ka, et mõnituhat aastat tagasi oli vesi nii kõrgel ja oligi sadam.

Praegu on järv allikarikas, sopiline ja üpris madal – kolm kuni neli meetrit. Kallas on pehme ja mudane, vee äärde ei ole kerge pääseda. Ka paadiga on Köstrejärvel raske sõita, sest just eriti suvel on vesi pilgeni vesiroose, vesikuppe ja kardheina täis. **Mitte alati pole järves nii palju taimi kasvanud.** Järve jõudnud reostust toiduks kasutades nad nii vohama hakkasidki. Köstrejärves on kahjuks inimese kaasabil kujunenud reostunud ja taimi täis järv. Talviti kipub ta ummuksisse jääma, sest kogu see taimestik vajab kõdunemiseks hapnikku. Järve saaks noorendada, kui muda oskuslikult välja võtta ja asulast rohkem reostust juurde ei tule (*? – asula heitveed on pideva kontrolli all, sealt vaevalt erilist reostust järve on tulnud. Küll läksid praktiliselt otse järve spordibaasi ja mõne väiketaluniku heitveed – T.K.).*

Järv on ka salapärane elusolendite maailm oma maastikuga. Seal on omad kõrgemad ja madalamad kohad ning taimestikuga ja ilma taimestikuta kohad. Kõiki, kes siin elavad, enamus inimesi ei tunnegi. Põhjas elutseb rohkesti tigused, mardikate ja sääskede vastseid, kakandeid, baktiereid ja vetikaid.

Teisel pool järve paistab kunagise kõstri koolimaja õu. Juba 1687.a. asutas Forselius Köstrjärvele kooli. Kahjuks hävis maja Põhjasõjas (*? – 1687.a. kevadel alustas Karulas tööd nn. Forseliuse kool. Esimese kooli asukoht on teadmata. Võib ainult oletada, et ta ikka Köstrejärve ääres oli. 1785.a. ehitati järve äärde korralik kivist koolimaja, mille kelder oli veel hiljaaegu kasutamiskõlblik – T.K.).* Punane telliskivimaja ehitati 1893.a. Siin õpetas kõster leerilastele piiblitundmist. Suurte akendega ehitus on 1967.a. rajatud spordibaas (*? – spordibaasi sööklahoone – T.K.).*

Edasi läheb rada mööda sooäärset nõlva. Kunagi on selle soo asemel olnud järv.

Millisele taimele kuuluvad kõik need rahvapärased nimed: ahunalill, konnakapsas ja latiklill?

14 MAASTIKUD ARENEVAD

Oleme Köstresoo. Kunagi on Köstrejärv ulatunud siia. Aga nagu kõik elav, areneb ja muutub ka järv. Vananedes kasvab taimi täis ja tema asemele tekib soo. See on loomulik protsess ja nii juhtub lõpuks kõikide järvedega.

Seda ojakest siin kutsutakse Veriojaks. Ta tuleb Papijärvest (*? – Ta tuleb Rebasejärvest. Papi- ja Köstrejärve veed suunduvad Veriojja – T.K.)* ja voolab Aheru järve kaudu Koiva jõkke. Kaldaalad kujutavad Veriojal praegu üht Karula suuremat koprapaisutus-piirkonda. Oma osa on ka inimene andnud – ojakest on kõvasti kraavitatud.

Maastik on muutunud, aga lood ja nimed on veel alles.

Papijärve suunas minnes jõuame paika, mis on kohalike inimeste seas tuntud Kuningasilla nime all. Kuningasilla nimi tuleb rahvajutust, mis räägib Rootsi kuningast, kes olla kunagi ammu üle selle silla sõitnud. Kuninga nimi on aga võimas. Selle on enesele külge saanud mägi ja talu, vastavalt Kuningamägi ja Kuningamäe talu.

Oja kaldal kasvab varsakabi ehk konnakapsas. Lehed on tal kabjakujulised, sellest ka nimi. Kuid teadma peab, et varsakabja lehte ei tohi süüa nagu kapsa oma. Kogu varsakabi on mürgine, ehkki mitte surmavalt. Õied on aga tal väga omapärased seetõttu, et neil pole üldse kroonlehti. Nüüd võivad üllatuda need, kes taime hästi teavad: tal on ju kaunid kollased õied. Tõsi ta on, kuid need kollased õied on hoopis tupplehed, kroonlehed on varsakabjal ära kadunud.

Rahvasuu ütleb, et varsakapju ei tohi tuppa viia, kui haned hauduvad, sest siis ei haudu haned poegi välja.

MÕISTATUS – maad on, aga inimesed ei käi, vett on, aga laevad ei sõida?

(Soo)

15 SADEMETE KÄTETÖÖ – UHTEORUD

Kas teate, miks tekivad uhtorud?

Nad ei ole sugugi iga Karula mäe sees. Mägi peab olema eriline. Laia ja lameda tipuga, kui seda „mäelage“ üldse siis tipuks nimetada saabki. Sademeveed kogunevad sellisel juhul suurele pinnale. Vett on nii palju, et maapind ei suuda kõike endasse imeda. Ülejääk hakkab mööda mäekülgi alla nõrguma. Mõned kohad mäekülgedes on kruusasemad. Siit haarab vesi pinnast kaasa, uuristades kohati lausa puude juurte alusedki tühjaks. Aastate jooksul kandub mäe pinnas veega alla soode peale. Mäe külje sisse aga tekib sügav org. Vahel on orul ka külgharud.

Puude varju peidabki siin end üks Karula kõrgustiku suuremaid uhtorge. Oru üks haru saab alguse Tornimäe talu juurest, teine Pähkla talu juurest. Mõlema haru otsas on soostunud ala, millesse kevadel ümbritsevatelt nõlvadelt pinnaseveed kokku jooksevad. Kevadel on uhtorg pidurüüs – õitsevad kollaste ja valgete õitega ülased (võsaülased), siniste ja roosade õitega harilik kopsurohi, lillad käopäkad ja sinililled.

Siin kasvab Karulas suhteliselt haruldane puu – jalakas.

Jalakas võib kasvada kuni 30 meetri kõrguseks ja kuni 300 aasta vanuseks. Jalakat on meil minevikus tarbepuidu saamiseks väga ohtralt raiutud, mistõttu puu ongi haruldaseks muutunud. Niinest punutakse korve. Puitu kasutatakse mööbli tegemiseks, vankrite, lookade, tüünitste ja tööriistade käepidemete valmistamiseks.

Peatu kindlasti ja nuusuta lilli ! Oled jõudnud Rebäse maastikuraja viimasesse punkti. Trepist alla minnes saad vaadata uhtorgu ka lähemalt.

Mõned märkused ja täpsustused Toivo Kotov 2012